

lahdelle Suuren Pohjan sodan seurauksena 1700-luvun alussa.

Seitsemäs vyöhyke etenee löyhän kronologisesti esitettyinä temaattisina tarkasteluina. Taloudellisen ja poliittisen kehityksen ohella kirja käsittelee laajasti laivojen teknologista kehitystä, navigoinnin ja kartografian edistyksiä, haaksirikkoja ja merirosvousta sen eri muodoissa. Rakenne on sinällään toimiva, joskin kirjan punainen lanka karkaa useamman kerran monipuolisten temaattisten tarkastelujen aallokossa. Tiiviit luvut kuitenkin kantavat kerrontaa vuolaasti eteenpäin, ja lopputuloksena on erittäin monipuolinen ja kattava esitys pohjoisten alueiden merellisestä historiasta. Mikro- ja makrotason tarkastelut nivoutuvat sulavasti yhteen, ja Huhtamies onnistuu hienosti punomaan jännittävät ja inhimillistävät yksilötarinat osaksi pitkänlinjan muutosta.

Kirjan kantavana teemana on merenkulun epävarmuus ja tähän liittyvä riskienhallinta. Purjelaivat olivat sään ja pohjoisen ankaran ilmaston armoilla. Sopivaa tuulta jouduttiin usein odottamaan viikkokaupalla, eikä matkan kestosta ollut varmuutta. Tarkkojen karttojen, navigointi- ja luotausvälineiden puuttuessa tutuilta, rantaa myötäileviltä väyliltä ei haluttu poiketa paitsi pakon edessä. Karien ja muuttuvien hiekkasärkkien ohella laivat saivat pelätä meri- ja rantarosvoja. Riskeihin varauduttiin muun muassa laivojen yhteisomistuksella, jakamalla lasti useampaan laivaan, purjehtimalla saattueina ja palkkaamalla osaavia luotseja ja palkkasotilaita laivojen turvaksi. Purjehduspäätös tehtiin kollektiivisesti, harkiten ja riskejä puntaroiden, sekä astrologisia ennusmerkkejä konsultoiden. Merenkäyntiin liittyi paljon taikauskoa ja määränpäässä veisattiin virsiä, joilla kiitettiin jumalaa turvallisesta matkasta.

Haaksirikon riski oli suurinta myöhäissyksyllä. Kesäisin puolestaan korostui merirosvojen muodostama uhka. Merirosvouden kulta-aika alkoi Itämerellä 1300-luvun puolivälissä laivaliikenteen volyymin ja arvon nousun myötä, ja jatkui pitkälle uuden ajan alkuun. Merirosvous oli Huhtamiehen mukaan yleistä, ja siihen osallistuivat kaikki yhteiskunnan kerrokset porvareista ja rannikon paikallisväestöstä aina aatelisiin kartanonomistajiin ja piispoihiin asti. Jopa kuninkaalliset kuten Kustaa Vaasan tytär prinsessa Cecilia harjoittivat merirosvousta tai astetta virallisempaa, kuninkaan valtuuttamaa kaapparitoimintaa. Valtiollisen ja yksityisen – laillisen ja laittoman – rosvoituksen raja olikin häilyvä. Merirosvous myös jatkui yllättävän kauan, kadoten Itämereltä vasta 1600-luvulla, jolloin kruunu mahtavine sotalaivoineen saavutti väkivallan monopolin myös merellä. Rantarosvous ja laillisempi hylkypelastustoiminta kuitenkin jatkuivat rannikkoväestön tapana ja saavutettuna etuna aina 1800-luvulle saakka.

Seitsemäs vyöhyke pohjautuu Huhtamiehen oimiin, vuosien varrella tehtyihin tutkimuksiin pohjoisesta

merenkäynnistä sekä laajaan tutkimuskirjallisuuteen. Kirjaa varten on myös tehty perusteellista arkistotutkimusta, ja kirja ilmentääkin ensiluokkaista lähdeyökentelyä muun muassa tulli- ja voutintilien, oikeuden pöytäkirjojen, kauppiaiden ja kaupunkien välisen kirjeenvaihdon sekä virallisemmän diplomaattikirjeenvaihdon parissa. Näitä historioitsijoille tyypillisiä aineistoja on täydennetty meriarkeologisilla ja kartografisilla poikkiteieteellisillä tutkimuksilla, sekä aktiivipurjehtijana tunnetun Huhtamiehen omakohtaisella kokemuksella alueen purjehdusolosuhteista ja merellisestä paikallistuntemuksesta. Kirjan rikas ja tarkkaan harkittu kuvitus ja yksilölliset esimerkit tukevat kerrontaa erinomaisesti, ja auttavat menneisyyden hahmottamisessa. Kokonaisuutena *Seitsemäs vyöhyke* on hyvin kirjoitettu ja mukaansa tempaava yleistajuinen teos pohjoisen varhaisemmasta merihistoriasta, joka tulee varmasti puhuttelemaan laajaa lukijakuntaa.

Jaakko Björklund, FM, DI
Helsingin yliopisto

Silkkihuiveja ja hevoskauppaa – monipuolista ja monikulttuurista kaupankäyntiä menneisyudessa

Johanna Wassholm & Ann-Catrin Östman (toim.):

Att mötas kring varor. Plats och praktiker i handelsmötet i Finland 1850–1950. Svenska litteratursällskapet 2021. 309 s. ISBN 978-951-583-539-0.

<https://www.sls.fi/sv/utgivning/att-motas-kring-varor>

Suomalaisen elinkeinoelämän tutkimuksen keskiössä on ollut perinteisesti esimerkiksi teollisuus, erilaiset kaupahuoneet ja kauppapurjehdus, jotka on mielletty melko maskuliiniseksi ja porvarilliseksi toiminnaksi. Arkistoisakin yritysten historia koostuu usein paikkakuntien merkittävistä kauppahuoneista ja yrittäjistä, kun taas ne, joiden elinkeinona olivat esimerkiksi kulkukauppa, leivän leipominen, satunnaiset ompelutyöt tai huoneiden vuokraaminen, ovat jääneet nimiksi verotusluetteloihin tai terveystarkastajan papereihin. Yrittäjyys, kulu- tus ja kaupankäynti on kuitenkin ollut moninaisempaa, kuten esimerkiksi Pirita Frigrenin väitöskirja merimiesten vaimoista ja perheiden toimeentulosta osoittaa.¹ Johanna Wassholmin ja Ann-Catrin Östmanin toimittama artikkelikokoelma *Att mötas kring varor, plats och praktiker i handelsmötet i Finland 1850–1950* kertoo juuri tällaisista, elinkeinohistorian katveeseen jääneistä pienimuotoisen kaupan, kuten tori- ja vähittäiskaupan toimijoista antaen heistä monipuolisen, monikulttuuri-

sen ja kekseliään kuvan. Vähittäiskauppa oli monille tärkeä elinkeinon muoto, joka turvasi jokapäiväisen leivän. Se myös mahdollisti yrittämisen ja elinkeinon niille, joilla ei ollut mahdollisuutta perustaa omaa liikehuonetta ja toisaalta ylläpiti traditioita.

Att mötas kring varor on Åbo Akademin poikki-tieteellisen hankkeen *Kommunicerande konsumtion: Kringvandrande försäljare och kulturmöten i Finland 1800–1940* julkaisu, jonka kokoavana teoksena se toimii. Åbo Akademin vuosina 2016–2019 toimineessa hankkeessa tutkittiin kulutuksen kulttuurisia, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä kiinnittäen erityisesti huomiota kielellisten ja etnisten ryhmien välisiin suhteisiin 1800-luvun ja 1900-luvun alun Suomessa.² Monipuolisia lähteitä hyödyntäen teos avaa kokemusmaailman menneisyyden vähittäiskauppaan. Lähelle tulevat niin voin myyjät kuin lumpun kerääjät tai pienet tulonsa vehnäsiin käyttävä maaseudun palvelusväki. Teoksen kirjoittajat ovat monilta aloilta: historiasta, folkloristikasta, sosiologiasta ja etnologiasta.

Att mötas kring varor sisältää 11 artikkelia, jotka on ryhmitelty kolmeen osaan. Jäsennys perustuu kaupankäyntipaikkoihin ja niiden välisiin eroihin. Jako on lukijaystävällinen ja harkittu; jokainen luku muodostuu helposti käsiteltäväksi kokonaisuudeksi, mutta samalla jako osoittaa miten moninaista vähittäiskauppa on ollut. Kirjan ensimmäisessä luvussa ”Lokala handelsmöten: torget och kyrkbacken” esitellään kaupankäynnin paikallisia muotoja ja toisaalta sitä, miten kauppapaikka otettiin haltuun ja miten kaupankäynti valitussa paikassa sujui. Kirjan toinen luku ”Marknaden: etnifierade möten och kollektiva praktiker” käsittelee torikauppaa ja paikallisten ihmisten sekä ulkopuolisten kohtaamisia. Markkinat olivat 1800-luvun puolivälissä tärkeä kaupankäynnin muoto. Sen lisäksi, että toreilla ja markkinoilla käytiin kauppaa, muodostuivat ne myös tärkeiksi sosiaalisiksi tapahtumiksi. Markkinat auttoivat muovaamaan niin sosiaalisia kuin kulttuurisia vuorovaikutusmuotoja; esimerkiksi koulujen lomat eri kaupungeissa voitiin pitää torikauden mukaan, mutta ne myös tarjosivat vähemmistöille kuten tataareille, juutalaisille ja romaneille mahdollisuuden näkyä ja toimia tasavertaisessa asemassa valtaväestön kanssa. Torikauppa oli myös naisille hyväksytty kaupankäynnin muoto.

Markkinoilla saattoivat tavata niin porvarit kuin tehdastyöläiset ja toisaalta tehdasvalmistajat, jotka tulivat ostamaan torilta raaka-aineita. Myöhemmin kaupankäynnin tavat muuttuivat, kun talonpoikaistalouksien tavarakauppa organisoitiin uudella tavalla ja maaseudulle alkoi nousta muun muassa osuuskauppoja. Huomattavaa kuitenkin on, että vuosisadan loppua kohti alempien yhteiskuntakerrosten myyjien ja asiakkaiden osuus näyttää hallitsevan torikauppaa. Viimeisenä teoksessa käsitellään kaupan liikkuvuutta osassa ”Den flyktiga handelsplatsen: olika rörligheter”, jossa keskity-

tään muun muassa loppukauppaan ja kaupankäyntiin Suomenlahden rannoilla.

Teoksen johdannossa kuvataan vähittäiskauppaa käsittelevien lähteiden olevan hajanaisia, sillä toimintakenttänä vähittäiskauppa on jättänyt vain vähäisiä jälkiä menneisyyden asiakirjoihin. Tämä tekeekin teoksen artikkelien lähteistä ja metodeista moninaisia, mutta tulkinnallisesti mielenkiintoisia. Tärkeinä lähteinä toimivat lehtikirjoitukset ja muistitieto. Sanomalehdissä vähittäiskauppa tulee esille muun muassa mainoksissa. Myös kauppaa käyneet vähemmistöt tulevat lehdissä esille, mutta kuten kirjoittajat toteavat, heistä välittyvä kuva on usein stereotyyppinen ja rasistinen. Digitoitujen lähdeaineiston ansiosta on kuitenkin mahdollista nostaa esiin marginaalisia toimineita kauppiaita, jotka olivat tärkeä osa päivittäistä elämää sekä tuoda näkyväksi menneisyyden tekijöitä ja käytänteitä.

Toinen tärkeä lähde on muistitieto kuten erilaiset kulkukauppiaita ja torikauppaa koskevat kyselyaineistot. Muistitieto on tärkeää historian marginaaleissa toimivien ihmisryhmien tutkimiseksi. Lisäksi tutkijalta vaaditaan kykyä etsiä tietoa rivien välistä ja taitoa hyödyntää monenlaisia lähteitä. Näin esimerkiksi virkakoneiston tuottamaa aineistoa luovasti lukemalla voi avautua kiinnostavia ikkunoita menneisyyteen. Virkavalta oli kiinnostunut kaikkien veropanoksesta, myös niiden, joiden jälkiä ei ole koottu kauppahuoneiden arkistoihin. Lehti- ja muistitietoaineiston lisäksi kiinnostavaa lähteiden käyttöä on artikkelissa ”Torgplatsernas visuella etnografi i Finland 1890–1950”, jossa folkloristi Eija Stark kuvaa kuinka erilaiset ryhmät muodostivat torille omia tilojaan ja kuinka sosiaaliset erot tulevat näkyviin aikalaisvalokuviissa.

Etnisyyden ja vähemmistöjen lisäksi teoksen kantavan teeman nousee esiin sukupuoli, joka näytteli torikaupassa tärkeää roolia, sillä usein naiset vastasivat kasasta ja näin ollen tori oli heille toimijuuden näyttämö. Mielenkiintoisen tapauksen esittelee Maren Jonassonin artikkeli ”Föreställningar, paltser och rum”, joka käsittelee kahta afroamerikkalaista naista, Ketty Janssonia ja Alice Raffenia, jotka kiersivät ensin pohjoismaissa ja sitten Suomessa erilaisilla markkinoilla ja tapahtumissa. Naiset esittelivät ”kansallistanssejaan” ja ”ruokakulttuuriaan” (esimerkiksi hyönteisten ja raa’an lihan syöntiä) maksullisissa näytöksissä, mutta merkittävää oli se, että naiset muunsivat näytöksiä kysynnän eli paikkakunnan mukaan, ja vieraillessaan johtivat toimintaansa itsenäisesti.

Att mötas kring varor tuo esiin myös sen, että naisten kuluttamista pidettiin ongelmallisena, sillä itsenäisiä kulutuspäätöksiä tehneet naiset olivat uhka patriarkaaliselle järjestykselle. 1800-luvun lopulla kulutustavaroiden tarjonta kasvoi ja lisääntynyt väestönkasvu takasi ostajakunnan, kun ihmisillä oli varaa kuluttaa enemmän. Monet myyjistä olivat kuitenkin köyhiä, yhteis-

kunnan marginaaliin jääviä vähemmistöjä. Toisille taas vähittäiskauppa toimi ponnahtuslautana kohti taloudellista menestystä. Mitä kauppiaat sitten myivät? Myyjien tavaravalikoima oli laaja. Kaupunkien aukioilla saatettiin myydä ruokaa, mutta torilla myytiin kaikkea silkkihiveista hevosiin ja polttopuihin. Kauppaa käytiin torien ja markkinoiden lisäksi Suomenlahden rannoilla ikaiaikaisen seprakaupan kautta, jossa kalastajat ja talonpojat myivät tuotteitaan suoramyynninä.

Viranomaiset pyrkivät säätelemään tavaroiden ja kauppiaiden liikkuvuutta kaupan hillitsemiseksi, yleisen järjestyksen valvomiseksi sekä epidemioiden ja mahdollisesti epäsosiaalisten ideoiden ja moraalittomuuden leviämisen estämiseksi. Siitä huolimatta, että teos antaa monipuolisen kuvan kaupankäynnistä, suhtauduttiin liikkuvuuteen kuitenkin epäluuloisesti, ja ajasta sekä kontekstista riippuen niin paikallisten kauppiaiden kuin viranomaisten osalta. Esimerkiksi paikalliset kauppiaat saattoivat järjestää tarjouskilpailuja vaikeuttaakseen uhkaksi kokemiensa liikkuvien kauppiaiden kaupan käyntiä (s. 12). Paikallisväestölle sen sijaan asioiminen liikkuvien kauppiaiden kanssa oli tervetullutta, sillä kulkukauppiaat myivät tuotteita, joita ei saanut muualta, kuten kankaita tai huiveja. Virkavallan huolena oli myös se, että esimerkiksi puukaupalla ylimääräisiä tuloja saaneen rahvaan oli mahdollisuus ostaa tuotteita, jotka hämärsivät luokkaeroja.

Vaikka yhteiskuntahistoria on pitkään ollut laaja ja vakiintunut tutkimusala, on vähittäiskauppaan kohdistuva tutkimus saanut huomiota suhteellisen harvoin. Teoksen artikkeleita yhdistää se, että ne eivät kuvaa staattista kaupankäyntiä, vaan ikään kuin avaavat kaupankäynnin tapoja, jotka tarjosivat erilaisia toimeentulon muotoja ja toisaalta mahdollisuuksia kuluttaa. Kaupankäynnin historia avaa myös mahdollisuuden kurkistaa ihmisten kohtaamisiin, joita määrittivät normit, kuten oikeanlainen pukeutuminen. Toisaalta vähemmistöillä oli mahdollisuus saada arvostusta itselleen markkinoiden aikana ja kokea olevansa tasa-arvoisia valta-väestön kanssa.

Yhteenvetona voi todeta, että *Att mötas kring varor* tarjoaa paitsi aikaikkunan menneisyyden moninaiseen torielämään ja kaupankäyntiin, se myös monipuolistaa kuvaa suomalaisesta maaseudusta, vähittäiskaupasta ja ihmisten kohtaamisesta. Teoksen tarkoituksena on tuoda näkyväksi kaupankäynnin monimuotoisuutta ja muuttaa aiemmassa historiantutkimuksessa luotua yhtenäisen kulttuurin kuvaa, joka on luotu tuoreen kansakunnan eheän identiteetin rakentamiseksi.

Menneisyyden ihmiset eivät eläneet tyhjiössä, vaan tapasivat eri kulttuurien edustajia ja kävivät kauppaa heidän kanssaan. Toisaalta markkinat antoivat vähemmistöille luvan näkyä ja olla tekemisissä muiden kanssa. Kirja on tervetullut lisä suomalaisen elinkeinohistorian tutkimukseen tarkastellessaan ihmisten kulutusta sekä

kulutuksen kulttuurisia, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä. Se tuo menneisyyden ihmisille jokapäiväisen, mutta aiemmin tutkimuksen katvealueille jääneen ilmiön kiinnostavalla tavalla nykylukijalle näkyväksi.

Sanna Kuusikari, FM
Tampereen yliopisto

1. Pirita Frigren, *Kotisatamassa - Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa*. Jyväskylän yliopisto 2016.
2. <https://www.abo.fi/projekt/kommunicerande-konsumtion-kringvandrande-forsaljare-och-kulturmoten-i-finland-1800-1940/> (15.8.2022).

Siirtolaishistoria uudistuu 2000-luvun muutospaineissa

Jana Sverdljuk, Terje Mikael Hasle Joranger,
Erika K. Jackson & Peter Kivisto:

Nordic Whiteness and Migration to the USA.

A Historical Exploration of Identity. Routledge 2020.
208 s. ISBN 9780367277185.

Europasta Pohjois-Amerikkaan suuntautuneen historiallisen muuttoliikkeen tutkimus ehdittiin jo kuitata menneisyyden projektiksi. Jokainen kivi ja kanto, joka ”suuren muuttoliikkeen vuosisadasta” (1820–1920) oli nostettavissa esille, oli myös nostettu esille. Projekti oli ohi ja katseet tuli suunnata nykyhetken globaalien muuttoliikkeiden tutkimukseen.

Toisin kuitenkin kävi. 2000-luvun aikana uudet monitieteiset suuntaukset ovat nostaneet muutospaineillaan tutkimussuunnan vielä kerran uuteen lentoon. Jana Sverdljukin, Terje Mikael Hasle Jorangerin, Erika K. Jacksonin ja Peter Kiviston toimittamassa artikkelikokoelmassa perinteisen siirtolaishistorian rinnalle tuodaan postkolonialistista ajattelutapaa sekä feministisestä tutkimuksesta tuttua intersektionaalista analyysimallia. Mukana liikkuu myös etnisyyden ja rodun tutkimuksen tematiikkaa. Paikoin ilmenevä kriittinen suhde *whiteness*-teoriaan tuo kokonaisuuteen miellyttävän lisänsä.

Whiteness-teorialla tarkoitetaan sen perusmuodossa pohjoisamerikkalaisessa ympäristössä eräänlaisia hiljaista yhteiskuntasopimusta, joka mahdollistaa valkoisen rodun edustajalle niin sanotut ”valkoiset etuoikeudet” yhteiskunnassa. Etuoikeuden saatuaan ryhmän menestyminen yhteiskunnassa on kategorisesti todennäköisempää kuin ei-valkoisen ryhmän.

Teoria on myös saanut osakseen kritiikkiä pääasiassa valkoisten miestutkijoiden muovaamana akateemisena seipiteenä, jota mikään ulkopuolinen kritiikki ei näyttäisi koskettavan. Toisaalta suuntaus on tarkistanut